

13. Kulturní prostředí, génius loci, autentické prostředí, hodnocení, zachování, revitalizace

13.1 Kulturní prostředí, génius loci, autenticita prostředí

Kulturní prostředí, ať už v zastavěném území měst a obcí nebo v nezastavěném území krajiny, je kategorie, která vyžaduje naši pozornost neboť je přirozenou potřebou civilizovaného člověka. Stejně jako pojem **autenticita** – ve spojení s uměleckým dílem, objektem, územím a jeho prostředím. Naše kulturní země se vyznačovala a stále ještě vyznačuje řadou míst, která lze označit jako kulturní a autentická. Jsou však také lokality, které v průběhu své existence autenticitu z nějakých důvodů nenávratně ztratily. Z tohoto poučení vyplývá, že je třeba sledovat, analyzovat a zachovávat jedinečnost míst, vytvářet podmínky pro zachování a vytváření nových jedinečných míst, majících znaky kulturního prostředí a svého „génia loci“.

Architektura totiž není tak zcela exaktní disciplinou. Architektonická tvorba je na pomezí technické a umělecké disciplíny, vytváří místa, vjemy, pocity. Architektura ovládá prvky a používá nástroje, kterými ovlivňuje prostředí, vytváří prostor a architektonickou scénu, která působí na pozorovatele, návštěvníka, uživatele. Ve většině případů je tato uměle vytvořená scéna trvalá, někdy jen dočasná. Pod pojmem „trvalá hodnota“ jsou ovšem zahrnuty i dílčí proměny v čase, nemající charakter větších změn a podstatných zásahů.

Riziko narušení autenticity prostředí většinou nastává v souvislosti s podstatnými stavebními zásahy, ať už v zastavěném území měst a obcí nebo v nezastavěném území, v krajině. Největším rizikem jsou přestavbová území, zástavba exponovaných proluk, rozsáhlé funkční změny v území souvisejících s realizací staveb dopravní a technické infrastruktury. Rozsah změn je různý, od dílčích, způsobených úpravami objektů až po radikální velkoplošné funkční a prostorové změny, přetvářející podstatně strukturu měst a krajiny.

Historický exkurz, změny původního výrazu

V historii docházelo ke ztrátě identity a změnám výrazu prostředí v etapách změn způsobu zástavby, při vzniku nového funkčního typu nebo slohu, při změnách politického a ekonomického systému. Ohlédnutím do nedávné minulosti jsou zásadním obdobím změn na našem území:

- druhá třetina 19. století - vlivem vývoje technické civilizace a změn které nastaly se změnil způsob zástavby. V urbanismu i architektuře dochází k radikální změně měřítka a k novému pojetí zástavby ve všech funkcích. Dochází k blokové zástavbě bytových nájemních domů, realizují se stavby veřejné vybavenosti /zdravotní, administrativní, školské a kulturní/, které změnilly ráz našich měst, rozvíjí se výstavba industriálních objektů, jsou realizovány stavby dopravní a technické infrastruktury
- počátek 20.století - období konstruktivismu a funkcionalismu, jejichž nové principy nazírání na funkční a prostorovou strukturu i tvůrčí pojetí architektury nebylo na první pohled slučitelné s tradičním pojetím autentičnosti prostředí a architektury. Protože se však ve většině případů jedná o kultivovaná architektonická díla, dají se s odstupem času vstupy do stávajících struktur hodnotit jako možné.
- období poválečné - socialistický realismus v padesátých letech a následná období, nepřející všem formám historického prostředí, přinášejí rozvoj panelové výstavby sídlišť a zprůmyslnění stavebnictví. Na rozdíl od období funkcionalismu, nelze toto období považovat za invenční. Na venkově se projevuje kolektivizace vesnice se zničujícím podílem na autenticitě venkovského prostředí a venkovské krajiny
- současné období změn po roce 1989 - období hledání správného významu přístupu a naplnění pojmů autenticita prostředí, úlohy památkové péče a tvorby architekta v historicky cenném prostředí; Přechodné období postmoderny problém nevyřešilo, spíše se projevilo jako přechodné.

Současná podoba novostaveb s velkoplošným prosklením fasád je často jediným akceptovatelným řešením, z hlediska architektonického výrazu je to však trochu únik od problému a možná přechodné řešení, vytvářející uniformitu prostoru.

Upřesnění používaných pojmů:

Kulturní prostředí je takové, které v nás vyvolává pocity estetického souladu a sounáležitosti s místem. Může se jednat o přírodní prostředí, architektonickou strukturu, ale i interiér, který by měl mít charakter kulturního prostředí.

Prostor je kategorie obecná. Prostor je jedním z atributů hmoty, zjednodušeně vyjádřeno se jedná o část trojrozměrného území se kterým jsme v kontaktu prostřednictvím schopnosti smyslového vnímání.

Prostor v architektuře je projevem hmotného i duchovního světa v proměnách času.

Architektonická tvorba je cílené vytváření prostoru definovaného stavební strukturou, která jej vymezuje.

Prostor může být zjednodušeně interpretován pomocí množiny objektů mezi nimiž existují vztahy shodné svou strukturou s běžnými prostorovými vztahy.

Autenticita je pojem vyjadřující pravost, původnost, hodnověrnost. Dá se vyjádřit jako vlastnost nebo schopnost materiálu, objektu a prostředí, která na nás přesvědčivě působí, vypovídá o době vzniku, zemi původu, řemeslných schopnostech a technologických postupech. Pocit autenticity se realizuje individuálním vnímáním. Z toho vyplývá značná míra subjektivity hodnocení.

U historického kulturního dědictví je objektivně prokazatelná složka původnosti doložená historickými dokumenty, ikonografií a historickou stavební podstatou.

Autenticita prostředí je jeho schopnost přesvědčivě projevit znaky původnosti, jak zástavby tak dalších prvků, například přírodních, které se v něm nacházejí.

Génus loci je atmosféra, ovládající určité místo, pocitově vnímaná atmosféra určitého místa, závislá na smyslovém vnímání a řadě dalších faktorů ovlivňujících naše smysly.

Souvisí s tím, jak je místo vytvořeno a zda soulad všech složek podílejících se na vytvořeném prostředí je dokonalý.

Urbanistická a architektonická scéna je uměle vytvořené koncipované prostředí, emocionálně působivé, vyvolávající obecně kladné nebo záporné, případně cíleně zaměřené pocity a prožitky.

Termín se především používá ve spojení s definováním určité části prostorové struktury zástavby, vyvolávající silný emocionální prožitek spojený s vnímáním například kulturních hodnot, historicky cenných městských částí, panoramat a podobně.

Při formulování termínů se dostáváme do oblasti filosofie a estetiky, samostatných oborů, které nelze interpretovat zjednodušeně a bez podstatných souvislostí.

Architektura a architektonická tvorba je obor - disciplína, která vytváří koncepci prostoru, určuje jeho funkční využití, kultivuje veřejný prostor, tvoří v něm další objekty a vytváří architektonickou scénu. V této souvislosti si musíme uvědomit, jak významná je tvorba urbanisty a architekta, jak složitá a mnohdy nepopulární je jeho role v procesu zásadních koncepčních rozhodnutí, ve vazbě na politické cíle a veřejné mínění.

Uvedené přístupy jsou často rozdílně chápány, proto jsou předmětem diskusí odborníků i zástupců státní správy a veřejnosti. Řešení je nacházeno různými cestami přístupů z nichž nejspokladnější se jeví variantní řešení konkrétních úkolů formou veřejných nebo vyzvaných urbanistických, urbanisticko architektonických a architektonických soutěží, jejichž výsledky jsou hodnoceny týmem zkušených odborníků, posuzujících přístup jednotlivých zpracovatelských kolektivů a jejich tvůrčí přístup k problematice zachování, případně ztrátě autenticity objektu, lokality, prostředí.

Mezi odbornou veřejností dochází často k diskuzím týkajícím se možnosti a vhodnosti architektonické tvorby, ve smyslu uplatnění invence autora ve stávajícím prostředí. Do jisté míry se jedná o subjektivní přístup, kde pokusy o objektivní a exaktní zásady posouzení selhávají. Záleží na spoustě faktorů, ovlivňujících výsledek. Důležitým krokem úspěšného řešení je vhodná volba autora.

Ne vždy si uvědomujeme že stavbou, souborem staveb nebo jinou stavební činností vstupujeme do určitých daných podmínek, do fungujícího organismu, do prostředí, které má určité závislosti, pravidla a řád. Základem je tato pravidla pochopit a přizpůsobit se jim. Důvodem pro změnu mohou být prostorové, funkční a provozní závady, které vyvolávají potřebu změny. V každém případě je třeba odhadnout míru zásahu, který je pro toto prostředí únosný, vhodný, optimální.

13.2 Autenticita architektonického díla, prostorové struktury

Pro lepší orientaci v dosud názorově nesjednocené problematice můžeme vycházet z publikovaných názorů historiků a pracovníků památkové péče, tvůrčích architektů a z vlastního poznání realizovaných staveb.

Zachování autenticity

V souladu s **požadavky památkové péče** jsou formulována tři kritéria pro zachování autenticity památky:

- zachování původnosti hmoty památky,
- zachování tvůrčího projevu autora – tvarového řešení včetně detailu,
- ochrana prostředí v němž se objekt nachází.

Tyto složky nelze chápat odděleně, podílí se společně na celkovém vjemu vyjádřeném pojmem „autenticita“.

Autenticita může být podpořena, nebo naopak porušena změnou **funkčního využití**.

V této souvislosti je třeba připomenout dokument mezinárodní spolupráce ICOMOS o autenticitě, vytvořeném experty na shromáždění v japonském městě Nara v roce 1994 /podrobněji viz téma č.4/. Dokument je koncipován v duchu Benátské charty z roku 1964. Deklaruje kulturní dědictví jako nenahraditelné intelektuální a duchovní bohatství celého lidstva a toto bohatství je třeba nejen uchovávat, ale i rozvíjet.

Autentičnost díla je považována za hlavní kvalitativní faktor k jehož posouzení je třeba použít veškerých dostupných informačních zdrojů, přičemž není možné stanovit jednotná kritéria pro posouzení jejich důvěryhodnosti. V každém případě je třeba vycházet z jedinečnosti kultur a jejich respektování.

Jaké jsou nejčastější příčiny vedoucí k porušení autenticity objektu ?

- porušení vnějšího výrazu stavby,
- nevhodné funkční využití, nerespektování původního provozního a dispozičního řešení,
- nerespektování konstrukční a stavební podstaty objektu,
- nevhodné řešení parteru, nerespektující měřítko nebo charakter stavby,
- nevhodné materiálové řešení,
- nevhodné úpravy nebo perforace střešního krytu stavby, zastřešení atria,
- záměna výplní otvorů, zasklení volných arkád,
- odstranění detailu, nebo náhrada jiným detailem.

Zkusme si zodpovědět otázku, kdo je vlastně zodpovědný za zachování autenticity, či a jaký je to úkol?

- Vlastník, jako uživatel a iniciátor stavebních zásahů?
- Výkonné a odborné orgány památkové péče - kompetentní odborníci?
- Architekt, jako autor navrhovaných změn?
- Architekt, který má vytvořit nové autentické dílo?
- Nový autor ve vztahu k původnímu ?

Zodpovědnost přináležejí všem složkám s odpovídajícím podílem podle kompetencí. Jedná se o komplex činností spojených se snahou o zachování autentického objektu v nenarušeném prostředí.

K pochopení obecně popsané problematiky je vhodné uvést konkrétní příklady. S problémem změny autentického výrazu se setkáváme v současnosti snad v každém sídle v souvislosti s potřebou jeho obnovy.

Příklady

Příklady jsou z období nedávné realizace rekonstrukcí a změn objektů v Brně a okolí. Záměrně jsou zvoleny objekty z různých slohových období, jejichž obnova má rozdílný výsledný efekt. Snad budou pro Vaše poznání přínosné.

- **Brno, NKP hrad Špilberk,**

diskutovaná rekonstrukce s výraznou hmotovou přestavbou východního křídla hradu.

Hrad Špilberk byl založen v první polovině 13.stol. Středověké jádro bylo opakovaně přebudováno v důsledku změn vlastníka a účelu pro který byl využit. V průběhu 18. stol. se jeho vzhled postupně změnil až do podoby barokní pevnosti využívané pro vězeňské účely. Tato podoba byla dále formována přestavbou v době německé okupace v letech 1939-41, kdy byl mimo jiné sjednocen vzhled objektu prvky pseudo - romantického historismu.

Hrad Špilberk je zapsán v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek jako barokní pevnost a je Národní kulturní památkou.

Zhruba od roku 1980 probíhala postupně novodobá rekonstrukce jednotlivých částí hradu. V době zpracování podkladů, zaměření a dílčích projektů bylo započato s fyzickým prováděním průzkumů východního křídla hradu. Při průzkumech se prokázala existence významných pozůstatků královské hradní kaple nad gotickým sálem v přízemí a potvrdila se hypotetická podoba původního hmotového řešení východního křídla. Pod úrovní podlah západního křídla byla nalezena mohutná kruhová věž.

Nález ve východním křídle byly zásadního charakteru a bylo tedy na místě zabývat se myšlenkou hmotové rehabilitace původní podoby objektu. V případě, že se měly nálezy, především „velkých oken“ kaple při rekonstrukci uplatnit, musela být realizována „novostavba“ východního křídla, což znamenalo zcela zřejmou změnu dosud sjednocené podoby z poslední přestavby.

Byla však tato podoba autentická? Domnívám se, že ve fázi nelehkého rozhodování o budoucí podobě východního křídla hradu mělo velmi silně zaznít, která podoba je vlastně ta autentická.

Pro odpověď použijeme základní poučku o autenticitě stavby: stavba má jednotný ráz, odpovídající období svého vzniku. Tato poučka je snad platná pro původní stavby s jasným slohovým zařazením, méně přehledná jsou však díla přestavěná v několika slohových obdobích s přístavbami a funkčními změnami.

Podle této poučky byl hrad Špilberk v době před poslední rekonstrukcí autentickou stavbou, barokní pevností se sjednocenou úpravou pro německá kasárna. Ano, tato autenticita byla porušena, podle autora však záměrně a zdůvodněně.

Výsledkem je kultivovaná, v jistém smyslu romantická náznaková přestavba /přemyslovský trakt – novostavba/, kde již prakticky nelze autenticitu nalézt. Názory odborné veřejnosti se různí, převládá odborný názor hodnotící příznání gotické fáze přemyslovského paláce jako neoprávněné

Domnívám se, že ve fázi přípravných prací, při dokumentaci stavby a zpracování SHP by mělo být ve směrnících pro rekonstrukci stanoveno, zda je stavba v období zpracování SHP autentická a za jakých podmínek je možno autenticitu stavby zachovat, případně ji změnit. Podle toho je třeba volit metodu, funkční využití, materiálové řešení a prostředky, umožňující odpovídající prezentaci.

Z odborných ohlasů v literatuře:

„Masivní silueta hradu s převažujícími horizontálami, který má Špilberk již tři století je v poslední době pozměňována novou, rádoby gotickou nástavbou východního křídla podle projektu Z. Chudárka. Bohužel pocity z návratu ducha památkové péče starého mocnářství, jenž byl uzavřen do láhve na konci 19.stol., nelze potlačit.“
/Plaček, M.: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha:LIBRI, 1996./

Stavba byla oceněna v roce 1999 třetím pořadím hanlivé ceny „Bestia triumphans“, má však také jisté klady. Změnila se silueta hradu, v dálkových pohledech působí dokonce příznivěji než dosud.

Funkční využití hradu a jeho autenticita:

hrad Špilberk byl v minulosti spojen převážně s jeho pevnostní a věžeňskou minulostí. Tato funkce byla vtělena do muzejní expozice Muzea města Brna a kasemat, což bylo vhodné řešení. Jen mimochodem podotýkám, že autentické věžeňské cely umístěné v prostoru patra věže východního křídla byly při přestavbě odstraněny.

Velká část objektu je využívána jako expozice MMB, odborná pracoviště MMB. Východní křídlo hradu mělo být po rekonstrukci využito jako reprezentační prostory brněnské radnice, pro akce primátora města a podobně, včetně pronájmu odpovídajících akcí. Současný stav využití tomu odpovídá jen částečně. Naopak za příznivé lze pokládat letní divadelní aktivity. Jsou vhodným komerčním oživením. Velmi pozitivní je provedená rekonstrukce hradního kopce, je místem procházek, setkání a relaxace. Ztráta autenticity hradu těmto aktivitám, vlastně ani návštěvníkům příliš nevadí.

- **Brno, Velký Špalíček, nároží ul. Dominikánská a Mečová**

Novostavba polyfunkčního komerčního centra, realizovaná v letech 2000 - 2001 na původní substrukci původní zástavby uličního bloku ul. Dominikánské. V této souvislosti je třeba zmínit, že v tomto místě byla postupně odstraněna struktura původních domů s konstrukcemi ze 16.-18. století, na starších základech. Architektura nerespektuje historické prostředí, narušuje hmotovým i nepříliš vhodným materiálovým řešením centrální část města. O tom, že autenticita prostředí byla narušena svědčí protesty brněnských architektů, kteří se snažili od samého počátku realizace stavby na tuto skutečnost upozornit..

Přes regulérní architektonickou soutěž prosadil stavebník nevhodnou variantu, která má sice znaky soudobé architektonické tvorby, nerespektuje však historické prostředí a je k němu netolerantní. V tomto případě bylo na místě cítit charakter, parcelaci a měřítko okolní zástavby, dbát na materiál a detaily stavby.

- **Brno, nám. Svobody 15, Kleinův palác**

Významné dílo L. Förstera a T. Hansena. Přes poměrně zdevastovaný stav objektu před rekonstrukcí se podařilo kultivovaným způsobem významnou stavbu z let 1847-48 zrekonstruovat, včetně nadstavby dvorního traktu a vestavby do stávajícího krovu. Funkční využití je přiměřené, obchodní parter zajišťuje přístup veřejnosti do části objektu, patra jsou využita pro komerční administrativu. Autenticita objektu byla zachována, nedošlo ke změně výrazu stavby. Poněkud rozpačitě působí nové části stavby a náhrada původních nedochovaných prvků interiéru. Autenticita stavby byla zachována.

- **Brno, náměstí Svobody 17, Schwarzův palác**

Současná rekonstrukce velmi zdevastovaného objektu byla prováděna v několika etapách a během nedokončené sanace nosných konstrukcí objekt navíc změnil vlastníka. V průběhu své existence byl objekt několikrát podstatně přebudován. Původně renesanční palác /1589-96, A. Gabril/ na místě staršího středověkého domu byl roku 1843 nejprve zvýšen o patro, v roce 1882 byl opatřen neorenesanční úpravou fasády včetně portálu, čímž utrpěla jeho renesanční podstata. Koncem 30. let 20. století byla část objektu přiléhající k nádvoří funkcionalisticky přestavěna a v roce 1938 byla fasáda opatřena sgrafitovou výmalbou.

Současná rekonstrukce měla odstranit nevhodné úpravy z minulých období, vrátit objektu podobu renesančního paláce. Místo toho došlo k poměrně masivní přestavbě, objekt byl upraven pro komerční účely, zastřešeno atrium, vloženy rychlovýtahy a další prvky vedoucí k poměrně zásadní změně výrazu stavby. Vnější výraz objektu do nám. Svobody však zůstal zachován.

- **Brno, Královo Pole, Semilaso**

Objekt velmi zdevastovaného zájezdního hostince, vybudovaného před cca 100 lety, byl zrekonstruován na kulturně společenské centrum v letech 2003 a 2004. Součástí rekonstrukce je i novodobá prosklená přístavba a dostavba zázemí v prostoru za objektem. Autorům se podařilo jednoduchým architektonickým ztvárněním dotvořit historickou budovu, splňující požadavky současného funkčního využití s uplatněním soudobé architektury, kontrastující s historickým jádrem stavby.

- **Tišnov, dostavba radnice,**

příklad dostavby přísně zachovávající autentičnost objektu.

Dotvoření hmoty, která takovou podobu nikdy neměla. Původně se jednalo o blok domů, po jejichž odstranění byla odhalena boční stěna a objekt se stal solitérním.

Domnívám se, že se jedná o ojedinělý případ dostavby s použitím prvků původního charakteru stavby do novotvaru, který sice není původní, ale autenticky působí. Přes to, že se realizace zdařila, případ nelze zobecnit pro jiná řešení.

Závěr z rozboru příkladů:

- pokud je stavba slohově jednotná, je obava ze ztráty autenticity méně opodstatněná,
- pokud je stavba slohově nejednotná, obsahuje části z různých fází výstavby, je třeba odborného posouzení, která fáze výstavby je autentická, případně zda se jedná o více autentických fází a zda budou přiznány v určité podobě celku nebo v určitých částech stavby.

Autentičnost není vázána na problematiku městské zástavby, je to obecný jev, který může nastat v prostředí venkova, nebo u solitérní stavby v lokálním prostředí krajiny.

13.3 Zachování a změna historického prostředí stavby

Autenticita prostředí je schopnost prostředí nás přesvědčit o původnosti, nabídnout nám vnímání prožitků spojených s vjemem původních objektů ve vazbě na toto prostředí.

K porušení autenticity dochází zejména v případech dostavby objektů - novostaveb v historicky cenném prostředí.

/Poučení z vynikajících příkladů přístupu autora k původnímu autentickému dílu a prostředí je možno v historii nalézt v tvorbě J.B. Santiniho, nebo J. Plečnika./

Kdy je porušena autenticita prostředí?

- jsou - li narušeny původní funkční vazby mezi objekty, skupinami objektů vnějším necitlivým zásahem,
- je narušena autenticita objektů, nebo celé prostorové struktury,
- je narušena historická parcelace, proporce, měřítko stavby, rytmus členění, barevné řešení a detaily,
- je narušeno vnímání okolí, pozadí a panoramatu objektu.

Porušení nebo zachování autenticity prostředí nutno vyhodnotit analýzou prostředí.

Obava z porušení je zřejmá v exponovaných lokalitách. Jako příklad je možno uvést dostavbu Staroměstské radnice v Praze, kde celé generace čekají na řešení, které by odpovídalo významu tohoto místa. Ani opakované soutěže nedospěly k jednoznačnému názoru a tak se zdá, že je to úkol pro příští generace. Někdy se vyplatí počkat, o to lepší pak může být výsledek.

Záměrné porušení, změna autenticity stavby, autentického prostředí

Tento případ může nastat a nastává v případech potřeby změny výrazu objektu, prostorové struktury, území, z různých důvodů. I v těchto případech architektura disponuje výrazovými prostředky, umožňující různé varianty prostorové proměny. V posledních letech tento případ nastává v oblasti zástavby funkce bydlení, proces se odborně nazývá „humanizace sídlišť“, případně humanizace panelových domů. Používán je i výraz „dehonestace“, který v sobě skrývá i částečnou kvalitativní změnu uvnitř funkce. Spolu a nutností odstranění zanedbané údržby a různých forem rekonstrukce bytových domů se přistupuje k úpravě vzhledu panelových objektů, provádějí se různé úpravy spojené s novým střešním krytem, úpravou fasád, zasklení lodžii, barevné

řešení a podobně. I v tomto případě je třeba zachovat dodržování zásad pro zachování autenticity, protože i zde hraje původnost významnou roli. Při nepochopení původní autenticity, která může být i negativně vnímána, může být výsledkem „čepice na paneláku“, tím samozřejmě dochází ke změně původnosti hmoty objektu a tedy i jeho autenticity.

V zásadě jde o to nalézt takové řešení, které bude vycházet z původní podoby a bude objekt respektovat.

Ve vývoji názorů na zachování nebo porušení autenticity prostředím se zejména v současnosti setkáváme s odlišným pohledem založeným na jiném pohledu na město, městské prostory, jejich autenticitu. Totiž že území je třeba vnímat jako celek, který se vyvíjí a tento vývoj nespočívá jen v kontextuální doplnění chybějících hmot určitého místa, ale ve vytvoření nové struktury vyhovující současným požadavkům.

Autenticita a změna funkčního využití

Historicky cenné i ostatní stávající objekty nemohou vždy sloužit účelu pro který byly vytvořeny. V době jejich existence dochází k postupným funkčním změnám. Nové využití je mnohdy spojeno s novým vlastníkem, který má o využití většinou jasnou představu, čemuž se v době prosazování komerčně ekonomických zájmů nelze divit. Jde o to, najít takové odpovídající využití, při němž by nemuselo dojít k neadekvátním zásahům do podstaty objektu, zejména do nosných konstrukcí, které jsou vesměs dimenzovány pro původní funkční využití a tomu odpovídající provozní zatížení.

Jejich zesílení, případně náhrada by nemusela odpovídat podmínce zachování autenticity objektu. Na místě není ani pietní ponechání původní fasády, jako domnělé splnění kritéria zachování vzhledu objektu. Historicky cenný objekt je nedělitelný a takto vytvořená torza nemají autentický účinek.

Jedinou správnou cestou je takové funkční využití, které je přiměřené původnímu objemovému a konstrukčnímu řešení objektu.

Respektování tvůrčího projevu autora stavby

Pozor na příliš kreativní zásahy, prosazování individuality ve smyslu překrytí autentické vrstvy

Jedná se o důležitou zásadu, která by měla být posouzena ve fázi výběru autora obnovy a rekonstrukce objektu. Souvisí totiž se smyslem autora pro pochopení původních tvůrčích kvalit, možnostmi pro navázání dialogu a kompatibility nového řešení, která je podmínkou zachování původního tvůrčího projevu autora stavby. Historicky cenné objekty totiž většinou nesnesou nevhodné kreativní zásahy projevu, pokud nejsou kultivovaně navrženy nebo provedeny. Narušují totiž celkový vjem, zkrášlují až karikují výsledek.

Respektování tvůrčího projevu autora stavby není specifikum historických staveb, týká se každého díla, které má povahu tvůrčího díla a nese stopy projevu autora. Nezáleží na období ve kterém vzniklo, ani v jakém stavebně technickém stavu se nachází. Příkladem mohou být stavby z období funkcionalismu, která jsou výraznými autorskými díly, ale i objekty sídlištní zástavby z doby nedávno minulé. Příkladem může být jedno z prvních brněnských sídliště Lesná /autor Ing. arch. Viktor Rudiš/, které přes uniformitu prostředí vykazuje urbanistickou kvalitu řešení, jednoduchost a řád, je výrazným projevem autorství. V souladu s potřebami se začaly provádět úpravy, které hrubě zasahují do autorství staveb i celé lokality. Je dobré, že se autoři ke svým dílům hlásí i v případě, že všechno nedopadlo z mnoha důvodů podle jejich představ.

Autenticita uměleckého díla

V malířství a sochařství je snáze definovatelná. Umělecké dílo zůstává autentické, pokud není poškozeno, jeho funkce /estetická/ je zachována a nachází se pokud možno v prostředí odpovídajícím jeho hodnotě. Je –li poškozeno? Ani v tomto případě nejsou názory zcela jednotné. Obecně platí zásada, že pokud není známa přesná podoba části uměleckého díla, neměla by se dotvářet tak, aby jevila známky původnosti, pokud je vzhled chybějící části znám, lze jej dotvořit s označením nepůvodnosti, nebo zjednodušením tvaru. V každém případě, zejména jedná –li se o výtvarné umění, například obraz, je kladen důraz na celkový vjem uměleckého díla.

13. 4 Zásady pro zachování autenticity

Úvodem je třeba konstatovat, že zřejmě nelze stanovit exaktní obecně platná pravidla pro zachování autenticity objektu, prostředí. Nejedná se totiž o pouhé uctívání výrazu minulosti, ani jeho napodobování. Jedná se o správné navázání dialogu mezi minulostí a současností, o autorské souznění, kompatibilitu tvůrčího přístupu. Je možno pouze formulovat zásady při jejichž dodržení by nemělo dojít ke hrubé chybě, k zásadnímu omylu.

- **Seznámit se s historií objektu a lokality:**
Důsledně provádět stavebně historický průzkum se stanovením stupně autenticity objektu nebo jeho částí, stanovit limity zásahu, stanovit vhodnou metodu způsobu a postupu obnovy.
Provádět analýzu prostředí ve kterém se objekt nachází, určit determinanty a vlivy které mohou zásadně ovlivnit kvalitu a výraz zástavby, autenticitu prostředí.
- **Zpracovat koncepční záměr nové zástavby, obnovy stávající zástavby, stanovit zásady a limity řešení.** Seznámit se záměrem kompetentní orgán památkové péče spolu s vyžádáním závazného stanoviska.
- **Zpracovat variantní řešení úkolu. Iniciovat veřejnou soutěž nebo výběrové řízení** na zpracování lokality nebo objektu, za účelem získání co nejvíce variantních návrhů se začleněním do stávající prostorové struktury ověřených vizualizací prokazující oprávněnost změny původního obrazu místa a jeho nové působení. Podmínkou získání průkazného řešení je komplexní, nezaujaté hodnocení návrhů s pochopením tvůrčího záměru autora.
- **Jasná formulace zadání úkolu,** zřejmá koncepce a volba odpovídajícího funkčního využití území a objektu. Stanovení priorit řešení.
- **Jasná formulace zásad a podmínek památkové ochrany území** vycházející z SHP, stanovení limitů vycházejících z analýzy historicky cenného prostředí.
- **Nepodléhat ekonomickým tlakům, formálním a módním trendům,** nalézt odpovídající funkční využití, nevyžadující neadekvátní zásahy do konstrukčního systému objektu.
- **Pochopit tvorbu původního autora, vést s ním dialog,** parafrázovat, neprosazovat násilně autorství, pokud to objekt nebo území nedovoluje. Vyvarovat se příliš kreativních projevů.
- **Zachovat pokud možno původní materiálové řešení,** používat obdobných materiálů a postupů nenarušujících původní hodnotu stavby.
- **Provést výběr dodavatele stavby výběrovým řízením a po celou dobu realizace stavby provádět důsledně autorský dozor.** Při obnově a rekonstrukci objektů zapsaných do ústředního seznamu kulturních památek je samozřejmostí účast a komunikace s pověřenými zástupci příslušného pracoviště Národního památkového ústavu.

Naznačený postup není ještě zárukou úspěchu, záleží na faktorech podílejících se na návrhu a realizaci .

Shrnutí

Autenticita objektu je u historicky cenných staveb podmínkou jejich existence, je základní složkou vnímání hodnoty historického dědictví.

Autenticita prostředí vyplývá z charakteru místa, vyjadřuje dobu vzniku a vývoj kterým území prošlo, včetně změn, které ho poznamenaly. Souvisí s tím skutečnost, jak toto místo vnímáme, jak na nás a na naše smysly působí. Autentické prostředí je tvořeno komponenty, které jsou více či méně autentické, více či méně hodnotné.

Vývojovými změnami prostorových struktur dochází ke změnám které se dotýkají autentického výrazu území. Neuváženým vstupem do území může dojít k narušení dosud pozitivně působícího prostoru, případně až ke ztrátě jeho autenticity. Dbejme, aby vstup do autentického prostředí byl kultivovaný, aby vycházel z pravidel a řádu, který byl pochopen.

Jsou případy, kdy se záměrným porušením původního stavu podaří vytvořit novou vrstvu, nové hodnotné prostředí. Doufejme, že takové případy budou stále častější.

Otázky k zamyšlení

1. Vysvětlíte pojmy „autenticita objektu“ a „autenticita prostředí“.
2. Čeho se týkají základní podmínky pro zachování autenticity kulturní památky?
3. Souvisí autenticita s novým funkčním využitím a materiálovým řešením objektu?
4. Uveďte příklady historických staveb, které považujete za autentické.
5. Uveďte příklady staveb, které podle vás autenticitu ztratily.